

Vladimír Alexandrovič Suchomlinov.

Bývalý ministr vojenství, generáladjutant Suchomlinov, jenž zemřel ve vysokém věku a v nuzných poměrech v Berlíně 2. února t. r., byl svého času nejnenáviděnějším člověkem Ruska. Nenáviděn byl nejen v Rusku, nýbrž i za hranicemi, nejen od Rusů samých a jejich přátel, nýbrž i od nepřátel slovanské říše. Byl viněn téměř za vše, co zlého stihlo Rusko i jeho spojence ve světové válce a byl obviňován i za to, že válka vůbec nastala; nepřátelé Ruska, zejména Němci, viděli v něm největšího válečného štváče, jenž i mírnou jinak Francii vtáhl do světového zápasu tím, že neodvolal mobilisačního rozkazu, ač si to car výslovně přál. A přátelé Ruska a jeho armády vytýkali mu zase naprostou, přímo zločinnou nehotovost Ruska k světové válce, pro niž miliony ruských ubožáků vykrvácely na bojišti, jsouce nuceni svými těly nahrazovati nedostatek zbraní a jiných válečných prostředků, o něž se bývalý ministr včas nepostaral.

Tedy na jedné straně válečný štváč, jenž připravoval vzplanutí konfliktu s Německem a Rakousko-Uherskem, na druhé straně bídník, který se provinil vlastizrádnou nepřipraveností právě pro tento konflikt. — Kde je zde pravda?

Na tuto otázku odpovíme nejlépe tím, že vyličíme věci, pokud možno, objektivně na základě dokumentů uveřejněných již po válce.

Suchomlinov sám k tomuto cíli přispěl vydáním svých pamětí (*Erinnerungen*, německy a rusky, Berlín, Reimar Hobbing, 1924), které jsou poučným dokladem k pochopení poměrů v Rusku v prvních patnácti letech tohoto století.

Suchomlinov vždycky byl jen a jedině carským služebníkem, jenž nikdy si nedovolil pochybovati o správnosti samoděržaví jako politického a vojenského systému; vždycky se považoval za odpovědná pouze vůči carovi, parlamentu nedůvěřoval a nerozuměl; zástupce lidu pokládal za prospěcháře, jimž osobní zájmy stály daleko výše než zájem národa; parlamentní kontrolu měl za tříštění sil, vedoucí k anarchii, a zhroucení Ruska 1917 přičítal podkopání centralistického systému, který měl představovati silný a spravedlivý car, jímž Nikolaj II. pohříchu nebyl.

Jestliže k tomu připojíme, že Suchomlinov sloužil v době duševního kvašení v Rusku, kdy se říše připravovala k revoluci, a hlavní éra jeho působení — jako generálního gubernátora kijevského a později ministra války — že padá do doby první a do doby před druhou revolucí v Rusku, dovedeme pochopiti, proč byl nenáviděn stranami zcela protichůdnými, které samy si nebyly jasny, co vlastně v Rusku chtějí.

V carské říši byla na počátku dvacátého století doba duševního zmatku. Říše byla na cestě k přerodu ze státu absolutistického k parlamentní demokracii. Ruská povaha nemá v sobě nic z klidu, který vyznačuje národy anglosaské, ani z logičnosti, která je znakem ras románských. Přerod z jednoho systému vládního do druhého se neobešel bez revolučních křečí, jež se zdají být vůbec podstatou ruského ducha, jak na to ve své knize „Rusko a Evropa“ ukazoval Masaryk. Ruské poměry nikdy nebyly zdravé a nejméně v době druhé poloviny století XIX. a na počátku věku tohoto. Zdráv nebyl ani dvůr, kde vládly intriky docela orientální, ani vysoká byrokracie, která nedovedla odstranit korupci jednak mezi sebou, jednak v byrokracii nižší, ani liberální společnost, pověstná ruská „inteligencia“, jež koketovala s nejkrajnějšími směry radikálními a socialistickými, které se naprosto nedaly vštěpovati na nepřipravený kmen ruského národa, jenž prožil zcela jiný vývoj, než národové západní, kde tyto směry povstaly. V Rusku nebylo buržoastické střední třídy, jež byla u západních národů ne-li iniciátorkou, tedy aspoň nositelkou přirozeného pokroku a nebylo v té době velikého státníka, jenž by byl měl ideu a energii dáti zemi klidný vývoj k mravnímu a politickému obrození. A tak se carská říše zmítala mezi záchvaty nejčernější reakce a pokusy o nejradikálnější pokrokovost. A v této době horečky, vysilující beztoho chorobný organismus carského státu, stal se Suchomlinov ministrem resortu, jenž za světové války nejvíc bil do očí Rusům i Nerusům. Jaký div, že reflex choroby zračil se i v něm.

* * *

Pohledme především na to, jaký byl životní běh muže, jenž před válkou a na jejím počátku stál v čele nejodpovědnějšího úřadu pokud jde o otázku obrany národa. Pocházejí z nižší šlechtické rodiny, původně maloruské — jeho jméno znělo dříve Suchomlin — později usazené v kovenské gubernii, narodil se 16. srpna 1848 a vstoupil se svým bratrem, jenž ho předešel na věčnost, do kadetního sboru v Petrohradě a odtud do jezdecké školy, z níž vystoupil jako kornet (tehda nejnižší důstojnická hodnost v Rusku) gardových hulánů r. 1867. Po několika letech služby na hranicích a jinde mladý důstojník, jenž

jíž tehdy začal být literárně činný, absolvoval r. 1874 Nikolajevskou akademii generálního štábu a účastnil se jako rytmistr, později podplukovník (v ruské armádě, jak známo, není hodnosti majora) generálního štábu války s Tureckem, kde získal svatojirský kříž za statečný výkon při dobytí Trojanova průsmyku. Již před tím se seznámil s generálem Dragomirovem, tehdy velitelem 14. divise, a celý jeho další vojenský život, jak sám praví „byl od té doby pod vlivem tohoto sice svérázného, ale obdivuhodného člověka a vojáka a fanatického Rusa“. Poněvadž Dragomirov byl výborný člověk a jak se zdá, Suchomlinova doopravdy miloval, můžeme již z toho souditi, že příští jeho nástupce a pak ministr vojenství nebyl člověkem prostředním — takových originální generál kolem sebe nesnesl — ani mužem nízké intriky, za jakého byl pak prohlášován. Od r. 1884 do 1886 velel husarskému (později dragonskému, když všechno pravidelné jezdeckto bylo unifikováno na dragony) pluku v Suvalkách. Od r. 1886 do 1897 byl učitelem taktiky a později velitelem jezdecké důstojnické školy v Petrohradě. V té době byl také hojně literárně činný, nejen odborně, nýbrž i beletristicky (psával pod pseudonymem Ostap Bondarenko hlavně věci obsahu satirického). R. 1898 stal se velitelem 10. jezdecké divise v Charkově, jež patřila do oblasti vrchního velitele kijevského, jímž byl v té době Dragomirov, a s nímž navázal zase styky, vzniklé již v Petrohradě, kde byl Dragomirov ředitelem válečné školy.

Dragomirov poznáv velitelské schopnosti Suchomlinovy r. 1900 sám ho žádal, aby nepřijímal místa zástupce atamana uralských kozáků, jež mu chtěl nabídnouti tehdejší ministr Kuropatkin, a vstoupil raději jako chef do jeho štábu. To bylo ovšem postavení mnohem méně samostatné a pohodlné, než skvělá a výnosná funkce uralského atamana a svědčí zas o přichylnosti Suchomlinově k starému generálu, že je přijal, třeba že při tom byla i jistá dávka ctižádosti. Styk s Dragomirovem, jenž byl přes všechny své podivnůstky člověkem hluboce vzdělaným a filosoficky založeným, prohloubil jistě i nemladého již Suchomlinova, i když nemohl přijmouti všechny názory starcovy; Suchomlinov sám vzpomíná let ztrávených s tímto originálním myslitelem velmi vděčně. Ovšem v jedné věci se rozcházel již tenkrát: Dragomirov byl přítelem a obdivovatelem Francie a její kultury, nenáviděl Němců, kdežto Suchomlinov byl orientován již od mládí více německy, s Němci se stýkal, což mu pak v jeho procesu r. 1917 bylo vytýkáno přímo jako podporování německých vyzvědačů. V těchto národnostních sympatiích se Suchomlinov odlišoval též od jiné silné osobnosti, na niž v pozdějším životě narazil, od velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, tehdy generálního inspektora jezdeckva. Zdá se, že nesympatie Dragomirova k velkoknížeti přešla i na chefa jeho štábu a budoucího nástupce v Kijevě; Suchomlinov nedává si ujít příležitosti, aby nelíčil tohoto knížete jako bezohledného zuřivce, jenž sice sledoval leckdy správnou myšlenku, ale přes mrtvoly — zatím koní, později lidí. —

Nikolaj Nikolajevič byl přítelem Francie a ohnivým stoupencem všeslovanské myšlenky v Rusku, měl za manželku dceru černohorského krále Nikity a stál na dvoře v čele slavianofilské strany, jež považovala Němce za úhlavní nepřátele Slovanů. Suchomlinov, jak řečeno, byl orientován jinak, a to byla hned jedna z příčin jejich ustavičných bojů, jakmile se Suchomlinov dostal zase ke dvoru. Zatím však po pensionování Dragomirově r. 1905 se stal jeho vojenským nástupcem v Kijevě, a když nový generální guvernér Klei-

gels nedovedl zdolati revoluční nepokoje v této oblasti, byl Suchomlinov jmenován na jeho místo, sloučiv tedy jako Dragomirov nejvyšší civilní i vojenskou funkci ve svých rukou. Tato doba v Kijevě, kdy se Suchomlinovu podařilo ve třech letech obnoviti silnou rukou zas úplně pořádek v guberniích, byla pro něho nejkrásnější dobou života; byl téměř samostatným vládcem 15 milionů lidí a jeho dům v Kijevě se stal střediskem společenského i oficiálního života; Suchomlinov se jeví býti úředníkem spravedlivým i rázným.

R. 1905 při úřední návštěvě v ministerstvu války dal mu car k posouzení návrh velkoknížete Nikolaje o reformě armády. Bylo to v době revoluční, po neblahé válce rusko-japonské, kdy se v armádním systému ukázaly povážlivé trhliny. Bývalý ministr války a nešťastný generalissimus v Manžusku, Kuropatkin, byl v nemilosti propuštěn, a velkokníže hodlal armádu obnoviti zřízením jakési centrální komise: říšské rady národní obrany. Suchomlinov, jenž ze své vojenské činnosti znal nemohoucnost různých komisí a stejně jako Dragomirov si nesliboval nic od schůzí a debat, nýbrž vše jen od silných osobností, zkritisoval velkoknížecí projekt velmi ostře; projekt byl sice uskutečněn, ale „spretae injuria formae“ zůstala v srdci Nikolajově, jenž se pak mstil generálově, který jeho reformu potíral.

Suchomlinov byl centralista; považoval v Rusku za možnou jen jednu autoritu v armádě, kterou byl car, a jen jeden centrální orgán, jímž bylo ministerstvo války. Byl proti zavedení generálních inspektorátů, zejména pokud byly obsazeny velkoknížaty, jež nazývá diletanty ve vojenství, kteří armádě nemohli prospěti a všude dávali přednost osobnímu zisku před věcí; nesouhlasil též s oddělením resortu čefa generálního štábu od resortu ministrova, jenž, podle jeho názoru, samojediný byl odpovědný vůči caru a tedy též samojediný měl mít právo samostatného referátu u panovníka. Chápeme dobře, že v intrikánském ovzduší Petrohradu nemohl ministr převzít odpovědnost za věci, jež za jeho zády dělal čef generálního štábu, a za nařízení, často si vzájemně odporující, jež vydávali generální inspektoři, mající — jako členové carské rodiny — volný přístup k carovi. V této věci stál blíže demokratičtějšímu stanovisku francouzskému, kde rovněž čef generálního štábu je podřízen ministru války, než německému, kde náčelník generálního štábu měl samostatný referát u císaře. Správně podotýká, že v Německu byl sprostředkující orgán, císařův vojenský kabinet, jenž vyřizoval všecky věci osobní; toho v Rusku nebylo a proto musil býti car informován jen s jedné strany, aby nedocházelo ke konfliktům.

Když očekávaný blahodárný výsledek rady říšské obrany — jakéhosi odvaru starorakouského Hofkriegsratu — se nedostavil, zprostil car Nikolaje Nikolajeviče jejího předsednictví a požádal Suchomlinova, aby se stal čefem generálního štábu na místě gen. Palicyna. „Jak často jsem si na vás vzpomínal, Vladimíre Alexandroviči, a jak jste měl tehdy pravdu. Stalo se, jak jste prorokoval; všecko je nyní v nepořádku. Proto vás žádám, abyste přijal místo náčelníka generálního štábu a nalezl znovu správnou cestu.“ Suchomlinov se rozpakoval; jeho úřední společenské i materiální postavení v Kijevě bylo mnohem výhodnější, než mu kynulo v Petrohradě, kde již deset roků nežil a ztratil veškeré styky; věděl též, že bude musit zápasit s intrikami u dvora i v úřadě. Bylo to, jak říká, státi se z faráře kostelníkem. Mimo to nemohl převzít místo náčelníkovy se samostatným referátem u panovníka, když je v projektu

velkoknížete potíral. Přijal tudíž, ale s podmínkou, že bude referovat jen za přítomnosti ministrovy.

To bylo v listopadu 1908. Suchomlinov věděl, že nyní ho očekává historické poslání: vytvořit novou ruskou armádu, po bankrotu staré z r. 1905. Byl si zcela vědom obtíží situace; nyní nešlo jen o kritiku, nýbrž o budovatelskou práci. Suchomlinov žaluje, že jeho předchůdce mu odevzdal klíče od prázdného psacího stolu: nic nebylo prý připraveno, ani plán obrany země, ani plán k reorganizaci armády, a to 4 leta po nešťastné válce. Možná, že je to přepiato, víme, že Palicyn byl bystrý pracovník a koncipoval operační plány i proti Německu i proti Rakousko-Uhersku; víme také, že se ve svém nazírání na tyto operace lišil od Suchomlinova, poněvadž se lišil od něho v pojetí celé politiky. Také to sluší mít na paměti, že Suchomlinov nebyl — vlivem Dragomirova — právě nejlepším přítelem Kuropatkina, jenž byl předchůdcem tehdejšího ministra Rödigerova, takže leccos z kritik Suchomlinovových lze přičísti na vrub osobním antipatiím. Ale jisto je tolik: Mnoho vskutku musilo býti znovu vytvořeno a především mobilizační plán, jenž Rusku scházel. Bylo také třeba vzít do ruky zanedbané technické prostředky armády; r. 1908 nebylo na př. v ní jediného automobilu!

V březnu 1909 nastala politická krise po anexi Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem. Na korunní radě v Carském Sělu položena ministru Rödigerovi otázka, je-li armáda připravena aktivně zakročit. Rödiger odpověděl, že nikoli. Na otázku finančního ministra Ščeglovitova, je-li alespoň armáda schopna bezpečné defensivy, prohlásil Rödiger, že armáda vůbec není schopna boje. Materiál ztracený ve válce s Japonskem dosud prý není obnoven, zkrácení služební doby úplně rozvrátilo kádry a nová dislokace armády (následkem revoluce) vedla by při mobilisaci k úplnému chaosu. — Z toho ovšem povstalo právě zděšení nejen v kabinetě, nýbrž i v říšské dumě, která se právě zabývala otázkami zahraniční politiky, jehož oběti se na konec stal Rödiger. Suchomlinov povolán na jeho místo.

Nyní konečně byl po císaři nejvyšším pánem armády a mohl provést svůj reformní program. Suchomlinov si vytkl vskutku vysoké cíle. Z armády úplně rozvrácené, která podle příznání ministra vojenství se nehodila ani k obraně, hodlal vytvořit nástroj útočný a to útočný na obě fronty, rakouskou i německou, jak to bylo stanoveno v jednání s francouzským gen. štábem na základě alliance z r. 1892. Suchomlinov se zahraniční politikou nikdy předtím nezabýval a musel nyní k ní přihlížeti, netají svou německou orientaci. Nebyl stoupencem směru Izvolského a jeho nástupce Sazonova, kteří oba hledali ve Francii oporu pro politiku carské říše. Suchomlinov souhlasil spíše s Wittem, jenž si přál spojenectví s Německem, domnívaje se, že by pak Rusko bylo zabezpečeno proti jakémukoli eventuálnímu nepříteli. O Balkáně mluví téměř s pohrdáním, o Cařihradě a různých projektech k dobytí Dardanel a povýšeností vojenského odborníka vůči politikům, již vážně přednášeli diletantské vojenské projekty. Také z jeho líčení návštěvy u Viléma II., u něhož byl pozván při oslavě výročí r. 1812, je patrné, že osoba německého panovníka je mu sympatičtější, než osoba presidenta francouzské republiky, k vůli níž Rusko pak musilo — podle jeho mínění — do války. I když lecco z jeho pozdějších sympatií přičteme na vrub okolnostem, že vydal svoje „Paměti“ v Německu, jež vyštvanému starci poskytlo, třeba nuzné, pohostinství, nemůžeme souhlasit s názory těch, kteří v Suchomlinovi z r. 1914 viděli nepřitele Německa.

ba dokonce válečného štváče. Z jeho „Paměti“ je jasno, že si nepřál války s Německem a vůbec žádné války r. 1914. „Ještě dva roky míru a Rusko by bylo mělo tak mohutnou armádu, že by bylo mohlo všechny problémy rozřešiti, jak toho žádal jeho prospěch.“ Proto také považuje carovo vyhlášení mobilisace r. 1914 za nešťastné.*)

Jako ministr Suchomlinov odstranil generální inspektoráty, t. j. „práci“ velkoknížat v armádě, taktéž parlamentní komisi v ministerstvu války, jejíž předseda G u č k o v se pak stal jeho nejúhlavnějším nepřitelem. Suchomlinov nemohl pochopiti prospěch, který mohl vzniknouti ministerstvu ze spolupráce s kruhy parlamentními, o nichž tehdy se nemohlo říci, že by nebyly měly pro armádu porozumění; je známo, že třetí i čtvrtá дума byly generosnější při povolování nákladů na vojsko, než ministr financí K o k o v c o v, kterého Suchomlinov viní, že brzdil všechny jeho podněty ku zvýšení schopnosti armády, pokud vyžadovaly finančních nákladů mimo řádný rozpočet. Kdyby se byl ministr méně nepřátelsky díval na činnost politiků, z nichž mnozí jistě měli nejlepší vůli, byl by si ušetřil mnohá z pozdějších obviňování, že nedovolil ve svém resortu potřebné kontroly a tím otevřel cestu korupci a podvodům. Hlavní věcí byla otázka osob a Suchomlinov přiznává, že naléztí řádné spolupracovníky mu bylo zpropadeně těžko. Tak vystřídal ne méně než 4 chefy generálního štábu v krátké době 4 let.

Suchomlinov sám rozpočetl svůj reformní program na delší dobu. Jenom reorganisace a nová výchova generálního štábu měla podle jeho odhadu trvati 10 let (tedy až do r. 1918), také vybudování strategických železnic bylo na základě vyjednání francouzských půjček rozvrženo (po 5 let od 1914 ročně v maximální částce 500 mil. franků) na dobu asi do r. 1918. Mobilisační práce vzaty nejdříve do ruky a také úspěšně zakončeny; nová teritoriální dislokace a zvýšení výkonnosti drah umožnily koncentraci armády 15. dne po vyhlášení mobilisace. Připomínám, že mobilisace se r. 1914 konala podle plánu z r. 1910, tedy již poněkud zastaralého; mobilisační nový plán z r. 1914, související s tzv. „v e l i k ý m p r o g r a m e m“, jenž měl býti hotov do r. 1916, byl teprve v zárodcích. Přes to nutno přiznati, že ruská mobilisace byla dobře připravena a provedena bezvadně; překvapila zejména nepřátele Ruska a zhatila výpočty Conradovy nadobro.

*) Suchomlinov projevuje názory, kterými se neliší mnoho od stoupenců t. ř. německého směru na ruském dvoře 1914. Nejen že viděl v alianci s Německem záruku trvalého míru, nýbrž považoval politickou a z ní plynoucí finanční závislost na Francii za příčinu ruského neštěstí r. 1917. Soudí, že Francie z finančních zájmů nepodporovala v Rusku vznik národního průmyslu, zejména válečného a že mu falešně slibovala dodávati všechny válečné potřeby, čehož ve válce nesplnila. Následkem toho Rusko bylo prý sprostěno povinnosti zachovávat ve válce smlouvu, kterou druhý kontrahent sám porušil, a bylo oprávněno uzavřít separátní mír. Ale tomu musili spojenci zabránit, neboť pak by byli bývali sami poraženi, a proto prý rozmýšleli revoluční oheň, doutnající v republikánských a socialistických stranách. Tím byl sice schvácen carismus, ale zároveň se zbořilo i Rusko. Několik let mírové práce a zesílení armády, jak on je projektoval, bylo by Rusko učinilo nezávislým na spojencích a poskytlo možnost nutných vnitřních reforem. — Suchomlinov má pravdu, že by mírem bylo mohlo Rusko dojiti jinam než k dvojnásobné revoluci, ale zapomíná, že politická smlouva je věcí c t i a že by bylo bývalo sprosté opustit Francii v okamžiku jejího největšího nebezpečství jen pro to, že nesplnila, resp. nemohla splniti do litery podmínky smlouvy stran technické podpory Ruska. — Také třeba uvážiti, zda bylo možno od 1909 do 1918 vytvořiti v Rusku úplně samostatný zbrojní průmysl bez přispění cizích firem a finančníků a tedy i bez jejich diktátu. Ostatně srovnej, co řečeno dále.

Pokud jde o plány operační, vytýká se Suchomlinovu, že zhoršil koncentrační plán Palicynův, jenž chtěl proti Rakousku operovati do středu Haliče po Sanu, nikoliv od východu přes Lvov. Suchomlinov sám se v „Pamětech“ o tom nevslovuje, jakož vůbec strategickými úvahami se téměř nezabývá; podotýká jen všeobecně, že ani on ani Joffre se operačními plány příliš nezanášeli, považující je za věci rázu ryze akademického, a že vlastní operace nutno přenechatí tvůrčí schopnosti vojevůdcově. Bylo jen stanoveno, že ruská armáda zahájí nejkratší cestou postup na Berlín. Suchomlinov podezíral Švédsko a Rumunsko, že se připojí k Německu, a tedy byl pro to, aby hranice s těmito státy byly za války dostatečně chráněny. —

Obtížnější byla otázka mobilisace válečného průmyslu. Suchomlinov byl na podzim 1914 a v zimě 1915 obviňován a souzen pak z toho, že se nepostaral o dostatečné zásoby pro delší válku. Hájí se tím, že za tu dobu, co byl v ministerstvu, provedl co mohl. Ruský průmysl, zejména válečný, byl teprve v počátcích. Snažil prý se vybudovat a osamostatnit jej tak, aby nebyl závislý na cizině, ale při tom narážel předně na odpor finančního ministra Kokovcova, jenž uzavíral s Francií obchodní smlouvy, které favorisovaly francouzské firmy, jednak na finanční a snad i jiné zájmy velkoknížat (zejména Nikolaje Nikolajeviče a Sergěje Michajloviče, předsedy hlavního dělostřeleckého odboru), kteří jsou ve spojení s francouzskými závody hleděli jim opatřiti co největší objednávky a sobě ovšem tučné provize. Nelze nám nyní posouditi, pokud tato obvinění jsou případná; Suchomlinov byl taktéž obviňován z úplatků, ale před soudem mu to nebylo dokázáno. Jisto jest, že se u dvora ani v ministerstvu v letech 1908-1914 nezištně nepracovalo; je-li na Suchomlinovovi jaká vina, není rozhodně všecka. Má také pravdu v tom, že žádný z válčících států nepředpokládal delší války než šestiměsíční a tak ohromné spotřeby střeliva, jaká potom nastala. Nedostatky materiálu se objevily u všech armád; u anglické v bitvě u Festubertu byly by málem vedly ke katastrofě a jen Frenchovo zakročení v tisku (pluk. Repington) pohnulo ministra Kitchenera, že připustil zřízení zvláštního ministerstva pro municie. A to bylo v anglické demokracii! Ovšem, v Německu a státech západních bylo lze lehkou průmysl zařídit na válečnou výrobu; v Rusku bylo potřebí teprve zakládat nové továrny a objednávat jejich zařízení z Anglie a z Ameriky. Suchomlinov tvrdí, a to jistě právem, že vybudování dokonalého, soběstačného válečného průmyslu přesahovalo síly jediného ministerstva války; při tom by byla musila spolupůsobiti celá vláda a zejména ministerstva financí, veřejných prací a obchodu. Zde byla by bývala cenná též podpora a kontrola parlamentu, kdyby ji byl Suchomlinov dovedl získati; víme však, že ji spíš potíral. Ukazuje na to, že podle ústavy měl ministr pouze moc exekutivní, nikoli, abychom tak řekli, programovou. „Car určuje vybudování armády. Od něho vycházejí veškeré rozkazy ... pro vybudování ozbrojené moci a pro obranu říše.“ „Moc ministra je toliko exekutivní.“ (Sbírka základních zákonů V, 2, 1, § 1 a 154.) Ovšem, že povinnost ministra byla předkládat carovi návrhy. Ale i v tom byl omezen, jednak tím, že car netrpěl, aby jeden ministr zasahoval do resortu druhého, jednak tím, že velkoknížata stále ještě měli právo samostatného přednesu u cara a car nepřipustil změnití to, co jim jednou povolil. V tom smyslu tedy Suchomlinov má pravdu, že jen úplná centralisace by byla bývala prospěšná; při absolutistické ústavě to jinak není možné, ne-

má-li nastati chaos. Vždyť víme, že i státy demokratické se v těch věcech nevyvarovaly hrubých chyb!

Suchomlinovu se sice podařilo zmenšiti vliv velkoknížete Nikolaje ve věcech vojenských v letech 1908—1914, ale úplně odsunouti ho nebylo možné: „Oba největší nepřátele armády, ctižádostivého a brutálního a při tom duševně méněcenného Nikolaje Nikolajeviče a Sergěje Michajloviče jsem nemohl odstraniti.“ Ve svém hněvu na velkoknížete ovšem nadsazuje; Nikolaj Nikolajevič nebyl méněcenný, zejména ne jako vojevůdce; jeho strategie proti Německu a Rakousko-Uhersku na podzim a v zimě r. 1914-15 nebyla diletantská a sám gen. Kabisch, kritik jinak velmi přísný, považuje velkoknížete za nejnebezpečnějšího nepřítele, jehož ve světové válce Německo mělo. Vůbec Suchomlinovova kritika vojenských operací za války není ani hluboká ani podrobná; zdá se, že theoreticky se strategií vůbec nezabýval. Ale v jednom postřehu má snad pravdu: při nedostatečných zásobách ruské armády a nemožnosti rychle je nahraditi, byla by se doporučovala strategie opatrnější, méně hazardující s mrtvým a zejména s živým materiálem. Dragomirov tvrdil, že válečná doktrina každého národa se má přizpůsobiti jeho národnímu charakteru. Poněvadž Rusové jsou od přírody nesamostatní, zvyklí jednati jen v masce, požadoval pro ně taktiku krátkého střeleckého boje — aby se neplýtvalo zbytečně střelivem — a hlavní útok bodákem za vedení důstojníků, kde mužstvo působí neodolatelným nárazem. Tato taktika, o níž praví Montaigne ve své knize „Étude de la guerre“, že tvoří ne sice učence, ale heroje, zkrachovala ve válce ruské-japonské a nebyla opakována ve válce r. 1914. Ale v jedné věci Dragomirov přece viděl správně: v tom, že ruský voják nedovede zacházeti racionálně s moderní výzbrojí. Proto si přál, aby se výzbroj přizpůsobovala národní taktice a ne taktika moderní výzbroji; proto byl nepřítelem všech novot vyžadujících mnoho střeliva: rychlopalného děla, kulometu, ba i opakovačky. Proto kladl faktory morální vysoko nad činitele materiální, ohnivou lásku k vlasti nad veškerou vědu taktickou. Proto potíral pasivitu ruského mužíka, proto si přál, aby ruský voják byl především lepším člověkem, aby ve svém nitru hledal boha vítězství. — Těchto morálních faktorů nebylo však ve světové válce využito a nemohl jich ani využití vojevůdce lidu tak vzdálený, jako byl velkokníže. Jeho strategie pohrdající jednotlivcem a zanedbávající mravní faktory vojska musila vésti nejenom k plýtvání střelivem, nýbrž i k obětování mužstva, jež nechápalo, zač umírá. Ruské ztráty byly tak ohromné, že armáda neměla ve frontě nikdy více než 1,750.000 mužů přes to, že zmobilisováno postupně bylo nejméně 12 milionů mužů.

Celé jaro 1914 plynulo ve znamení novinářských polemik mezi různými vládami. Misse generála Limana v. Sanders v Turecku, nové volby ve Francii, zavedení tříleté služební doby tamtéž a nevyhaslé jiskry na Balkáně udržovaly celý svět v napětí. „Kölnische Zeitung“ považovala ruský protest proti německé missi v Turecku za útok ruského ministerstva války na Německo. Suchomlinov se viděl nucen odpovědět a dal uveřejniti v časopise „Birževija Vjedomosti“ 14. června článek pod názvem: „Rusko je hotovo; Francie musí být rovněž připravena“, kde ukazuje na to, že Rusko má nyní každou zimu ve zbrani 2,300.000 m., že tedy má plné právo žádati od Francie alespoň 770.000 m., což je možné jen při tříleté služební době. Článek tento, jenž vzbudil v Německu bouři odporu a byl považován

přímo za vyhrůžku, vyplynul pouze z dobře miněného, ale nepoliticky provedeného upozornění spojenci, jehož nová vláda a většina v parlamentě nebyla příznivá vojenským opatřením, jichž Francie podle názoru Ruska potřebovala. Suchomlinov tu zase dokázal, že není politikem; štváčský úmysl však mu přičísti nelze. Rusko, aspoň v osobě ministra války, si vojenského konfliktu tehdy nepřálo.

Ale události se řítily. Dne 28. června byl zavražděn František Ferdinand a o měsíc později podalo Rakousko-Uhersko Srbsku vy-povězení války. Již dne 25. se konala v Carském sěle korunní rada, kde na návrh zahraničního ministra Sazonova usnesena částečná mobilisace, která pro oblast kijeveskou, moskevskou, oděsskou a ka-zaňskou byla vyhlášena večer dne 29. července.

Ježto Suchomlinovu dávána hlavní vina, že tato částečná mobi-lisace, ohrožující jen Rakousko-Uhersko, ale nikoli Německo, byla změněna 30. ve všeobecnou, čímž prý znemožněno další prostředkování Německa, je třeba tyto věci jasněji osvětliti. Suchomlinov sám nelíčí události zcela chronologicky. Přiznává, že on i Januškevič (chef ge-nerálního štábu) byli od počátku pro mobilisaci všeobecnou, z dů-vodů ryze technických; věděli, jakmile jedna velmoc začne mobili-sovat, že se válka beztoho již neodvrátí a že každý dodatečný mobi-lisační rozkaz způsobí jen chaos v dopravě i koncentraci. Též Sa-sonov z důvodů politických trval na mobilisaci všeobecné. Car si jí však nepřál, jsa dosud přesvědčen, že se mu s pomocí Vilémovou po-daří zažehnat nebezpečí evropské konflagrace. — Ráno 29. července přinesl Januškevič chefovi mobilisačního odboru Dobrorolskému podepsaný carský ukaz, nařizující všeobecnou mobilisaci na den 30. července. Rozkaz ten však nebyl odeslán, ježto v poslední chvíli při-šel nový carský ukaz, jenž nařizoval mobilisaci jen částečnou. Tento byl v noci z 29. na 30. července vskutku telegrafován jmenovaným oblastem. O půlnoci došel Vilémův telegram, jenž žádal, aby ruská částečná mobilisace byla přerušena („prekratiť“). Car zavolal te-lefonem Suchomlinova i Januškeviče a ptal se, zda by nešlo mobi-lisaci „priostanovit“, t. j. zastavit, oba však prohlásili, že to z tech-nických důvodů není možné. Úplně však mobilisaci odvolat se car sám nemohl odvážit; nebylo to také ústavně možné, neboť mobilisaci usnesla korunní rada a podepsali ji ministři a předseda senátu. — Dopoledne 30. července se Januškevič odebral k carovi, aby spolu se Sazonovem vymohli přece jen všeobecnou mobilisaci. Ježto právě z Berlína došla zpráva Sverbejevova, že Německo také nařizuje vše-obecnou mobilisaci (jak známo, byla za chvíli zase odvolána), po-dařilo se cara přiměti k tomu, že svolil; Sazonov to oznámil do mi-nisterstva války, opatřeny podpisy příslušných ministrů (zahra-ničního, vnitra, války a námořnictva) a v 6 hodin večer pak všechny telegrafní linky oznamovaly všeobecnou mobilisaci s prvním mobi-lisačním dnem 31. červencem.

To je historicky zjištěné faktum o ruské mobilisaci, podle paměti Suchomlinovy a Dobrorolského. Ale naproti tomu se zdá, že Januš-kevič již dopoledne 29. července, maje v kapse rozkaz o všeobecné mobilisaci, později arci odvolaný, soukromě upozornil různá armádní velitelství, že všeobecná mobilisace bezprostředně nastane, takže ně-která z nich — zejména v odlehlejších posádkách — počala již před-časné vykonávati mobilisační přípravy, což ovšem nezůstalo utajeno ani cizině. Suchomlinov sám popírá, že by byl o tom věděl, nebo do-konce dal k tomu svolení, ač, jak známo, je verze, že na dotaz Ja-

nuškěviče, co dělat, odpověděl: „nechte věci, jak jsou“ (t. j. neodvolávejte již svého sdělení o všeobecné mobilisaci).*)

Dne 2. srpna byla ministerská rada v Petěrhofu, na níž soubor ministrů se usnesl, aby car nejedl k armádě, nýbrž setrval v Petrohradě v čele vlády. Suchomlinov byl názoru opačného, připojil se však k ostatním. Suchomlinov i car byli by si přáli, aby car převzal sám vrchní velitelství armády a vykonával je v hlavním stanu s pomocí chefa generálního štábu, podřízeného ministrovi, takže by tento byl podržel vliv na operace i na jejich přípravu v zápolí. Snad by to bylo lépe svědčilo nehotovému stavu armády. Car však nechtěl jednat proti přání svých ministrů, nabídl napřed vrchní velitelství Suchomlinovu a když on odepřel, boje se patrně příkladu Kuropatkinova, jmenoval generalissimem velkoknížete Nikolaje.

Suchomlinov praví o tom, že car „nařídil mobilisaci armády jsa obklopen náladami, jichž nemohl kontrolovati, a vydal nehotový nástroj ctižádosti velkoknížete. Ale zdá se, že vskutku v té chvíli neměl car nikoho jiného, komu by byl mohl svěřiti armádu, když jí nemohl vésti sám. Neboť otázka vrchního velitele pro případ války nebyla za ministrování Suchomlinovova řešena. V dalším Suchomlinov vytýká velkoknížeti, že hnál příliš křídla v Prusku a Haliči, dříve než centrum v Polsku se mohlo řádně rozvinout, a že se nemohl dočkati vstoupiti již na nepřátelskou půdu, čímž ztratil přehled operací na vzdálenějších bojištích — to vše je jen povrchně pravda. Že Nikolaj měl proti sobě Ludendorffa a že jeho rány úspěšně odrážel a sám ho nebezpečně ohrožoval až do prosince 1914, zamlčuje, stejně jako to, že všechny neúspěchy ruské byly především zavineny špatnými armádními nebo skupinovými veliteli, s nimiž měl velkokníže nemalou potíž. Ostatně příčiny ruské porážky jsou příliš rozmanité a hluboké, aby je bylo lze odbýti na jedné stránce, jak to činí Suchomlinov, jenž především za ně činí odpovědna velkoknížete.

Není také správné, že vidí v útocích na ministerstvo jen akty osobní msty generálů jako Polivanov a politiků jako Gučkov. Jistě všechny ty parlamentní komise, které se snažily znásobit válečnou činnost ministerstva, to s armádou myslely dobře; i když neuhodily vždycky věci na kloub. A je přirozeno, že ministr, jenž práci parlamentu v armádě vždy potíral, byl konečně volán k odpovědnosti za to, co v době jeho absolutní vlády v ministerstvu se ukázalo nedostatečného. Ale na druhé straně nelze Suchomlinovu vážně činiti výtky pro to, že v říjnu 1914 prohlásil v dumě, že všechno je v nejlepším pořádku. V tak choulostivé situaci žádný ministr nemohl mluvit jinak, aby nevzbouřil pochybnosti širokých vrstev stran výsledku války. Víme, že p. Asquith lhal právě tak jako Suchomlinov, tvrdě npř. že mezopotamská výprava je nejlépe organisovaný a vystrojený podnik, ač za několik neděl po té byla hanebně poražena u Ktesifonu a přinucena k ústupu. Lhalo se svorně na všech stranách a nelhalo se v Rusku nejvíce.

Po ruském neúspěchu v Karpatech a Haliči na jaře 1915, jenž byl přičítán v první řadě nedostatku střeliva, byl Suchomlinov zbaven ministerství (24. června 1915) a brzy pak podroben vyšetřování vedenému senátorem Kuzminským, jež však ho sprostilo viny.

Po druhé byl zatčen 3. května 1916 — když již velkokníže nebyl

*) Srv. Wissen u. Wehr 1923, p. 275, článek majora Frantze.

generalissemem na evropské frontě — a uvězněn až do listopadu; pak ponechán v domácí vazbě, zatím co senátoři Kuzmin a Nosovič připravovali jeho proces. Znovu pak zatčen po únorové revoluci 1917, uvězněn a souzen od 10. srpna do 12. září 1917 porotou pod předsednictvím senátora Taganceva. Obviněn byl ze zemězrady, úplatnosti, podporování nepřítele a hrubého zanedbání služebních povinností v době svého ministerství. První tři viny mu dokázány nebyly; byl odsouzen jen pro čtvrtý zločin k doživotní káznici a ztrátě občanských práv. Nechci rozebírat jeho proces dopodrobna, poněvadž akta jeho nejsou přístupna, a co dosud bylo uveřejněno, je zabarveno příliš stranicky; uvážiti sluší jen to, že v revoluční době, v níž se odehrával, bylo všecko zahroceno politicky, a že v Suchomlinovu souzen ne tak špatný ministr vojenství, jako spíše věrný služebník a reprezentant odvrženého systému. Samy ruské právnické kruhy jmenují proces jeho skvrnou ruské justice. A skutečně ukázky toho, co mu kladeno za velezradu nebo informování nepřítele, jsou pouhá podezření a klepy beze všeho podkladu, nebo uveřejňování běžných vojenských zpráv, jakých před válkou vycházelo řada o všech armádách. A pokud jde o nepřipravenost k válce — které předválečné ministerstvo může dnes s dobrým svědomím říci: byli jsme dokonale připraveni? Ostatně jistě zadostiučinění může mít Suchomlinov v tom, že jeho odpůrce poslanec Gučkov, jenž se za vlády Kerenského stal konečně sám ministrem vojenství, jak si dávno přál, nedokázal ani po technické ani po morální stránce již ničeho a naopak vojsko nad jiné pomohl rozvrátit pověstným „příkazem nomer pervyj“, jehož neměl síly prohlásit za padělek.

Suchomlinov zůstal ve vězení i za změny vlády v republiku sovětů, ale byl amnestován, dosáhnuv 70. roku svého věku, dekretem z 1. května 1918. Odebral se pak v říjnu potají do Finska, později do Berlína, kde letos zemřel.

* * *

Můžeme tedy již shrnouti bezpečně svůj úsudek o člověku, o němž dosud platí slova básníkov:

„Jsouc přízní zkreslena i záštím stran,
se v dějinách tvář jeho kolísá“?

Suchomlinov byl jistě člověk nevšedních schopností. Za dvě leta vytvořil z nejhorší jezdecké divise v Rusku těleso, jež při cvičení získalo pochvalu přísného kritika Nikolaje Nikolajeviče; za tři roky úplně obnovil pořádek v zrevolucionisované gubernii kijeverské. Za šest let učinil z demoralisované a desorganisované ruské armády nástroj, jenž bezvadně odpovídal na rozkaz k mobilisaci a s úspěchem — pokud jde jen o nástroj sám — vstoupil do světové války. Při tom nedával na jevo žádné zvláštní ctižádosti ani hamižnosti; opustil kijeverské místo, ač mu neslo ročně 60.000 R, aby je zaměnil postavením petrohradského ministra s třetinou příjmů. Ani intrikánství nedá se mu dokázati. Podle toho, co o něm víme, byl spíše naivní, než prohnáný. Sám praví o sobě, že důvěřoval vřdycky lidem tak dlouho, až se přesvědčil o jejich ničemnosti. Pravda, neuměl se obklopiti vždy řádnými lidmi a někteří podezřelí jeho známí, jako kníže Andronnikov, ho také zradili. Měl nehodu, že si vzal již jako šedesátiletý vdovec mladou a krásnou rozvedenou ženu, kterou mu jedni záviděli, a na niž druhé žárlily (zdá se, že i carevna). Vzbudil